

CAPUT IV.

De his qui aliqua parte corporis laborant, ac primum de his quibus caput infirmum est.

Proximum est, ut de his dicam, qui partes aliquas corporis imbecillas habent. Cui caput infirmum est, is si bene concoxerit, leviter perfricare id manè manibus suis debet, nunquam id si fieri potest, veste velare, aut ad cutem tonderi, utileque lunam vitare, maximèque ante ipsum Lunæ, Solisque concursum, sed nunquam post cibum progredi. Si cui capilli sunt, eos quotidie pectere, multum ambulare, sed si licet sub tecto, neque in

M 2

Sole, ubique autem vitare Solis ardorem, maximèque post cibum & vinum, potius ungi quàm lavari, nunquam ad flammam ungi, interdum ad prunam. Si in balneum venit, sub veste primum paulum in tepidario insudare, ibi ungi, tum transire in calidarium, ubi sudabit, in solum non descendere, sed multa calida aqua per caput se totum perfundere, tum tepida uti, deinde frigida, diutiusque ea caput quam ceteras partes perfundere, deinde id aliquandiu perfricare, novissimè detergere & ungere.

¶ Hactenus CELSUS eas affectiones posuit, quæ in totis consistere videntur corporibus, seu illæ intemperiei seu indecentis habitus vitia essent. Nunc

verò prophylaxin aggreditur, quæ cuique privatim membro, si id imbecillum est, debetur. Ex membris alias unicum, alias plura simul imbecilla sunt. Difficilis noxa est, ubi partes alicuius trium vitæ principiorum famulantes intemperata sunt. Difficilior, ubi ipsa principia contrario inter se temperamento dissident, veluti cum caput friget, hepar calet. Nihil hoc levius malum est, si non bene ventriculo cum hepate ac renibus convenit. Postrema hæc ad calores, ille ad contraria proclivis est. Aliorum frigidus venter bile affligitur, aliorum calidus pituita. Qui sic afficiuntur homines, maximè, Authore GALENO, valetudinarii sunt, adeò ut si vel ipsum his præfereris ÆSCULAPIUM, noxam tamen vix ulla arte studioque effugiant, neque admodum esse vitales possint, aut certè, si fortè senectam attingant, perpetua invaliditudine fluctuent. Nimirum sic ferè accidit, ut quæ uni parti conveniens medela est, ea protinus alteri pernicies sit, ut nescias alterutri succurrere, nisi alteram lædas. Nam quæ jecinoris ardores abolent, ea frigidum ventrem in ipso transitu violant, quæque rursus huic medentur ea jecinoris intemperantiam exaugent. Eadem incommoda sunt, si acris ex calido capite sanies in ventrem defluat, aut ex hoc rursus crassus cru-

Partium
imbecil-
larum
prophy-
laxis.

Pugnans
inter
se prin-
cipium
partium
tempera-
menta
valetudi-
ni in
commo-
da.

Gal. 6.
sanit.

Quinam
maxime
valetudi-
narii, ac
minimè
vitalea
sunt.

Excre-
mentorum
ex
una par-
te in al-
liam de-
fluxus
periculo-
sus.

dusque halitus in illud tendat. Inde enim in capite superflua coëunt, in ventriculo concoctio subvertitur, utrobique pars vehementer debilitatur. Nempe hepate (si voles) immodicè calido, ventriculo autem frigente, neutrobique fieri optata concoctio potest. Ventriculo enim ante tempus alimentum eripitur. Hepar imperfectum id ac probo faciundo sanguini ineptum attrahit. Inde aded longo jam usu compertum est, per hepatis ac renum ardores assidua cruditate ventrem urgeri. Ita profectò ut mutua in his visceribus pernicies sit, quæ esse inter se oportuit beneficio mutuo devincta. Ergo sic affectarum particularum procuracionem **CELSUS** aggressus, à capite incipit, *cujus male affecti curatio periculorum ac tædii plena numerari inter difficillimas potest.* Capiti enim imbecilla vis obtrigit, cum ad cavendum excrementi proventum, tum ad proprios affectus discutiendos, quatenus per se suffrigendum, ac longius ab caloris insiti fonte remotum est. Quippe ejus rei incommodum præsentiens parens Natura, plurimos maximosque canales cerebro contulit, quibus id indies expurgaretur, nares dico, palatum, aures, calvæ commissuras, ipsosque aliqua ex parte oculos. Adjicitur affectionum periculo ipse capitis situs. Nam id quia in alto

Capitis
 affectus,
 eorum diffi-
 ciles.

corpore positum est, subjecta loca, superfluum, quæ multa naturaliter colligit, defluxu promptè afficit. Inde adèd, ut ARISTOTELES hominem esse quasi subversam arborem dixerit, parte corporis omnium humectissima supra cervicem imposita, ideoque hominem præ cæteris animantibus maximè destillationibus urgeri. Scilicet ipse Deus cum prona (ut ait NASO) spectant animantia cætera terram: *Os homini sublimè dedit.* Sanè hujusce destillationis tanta vis est, ut nunquam non difficiles, sæpe exitiosos quoque morbos inferat. Levissimum malum est, ubi in narium ac palati spatia fluxio decumbens emunctione spuitione extunditur. Hoc minus leve, si oculos, si aures, aut dentes tentat. Grave admodum est, ubi gulam ac ventriculum impetit. Gravissimum, si larynx hanc asperaque arteria ac pulmones excipiunt. Tum enim si ignavum est, quod influit, vocem violat, si acre, præter hoc exulcerat quoque non tantum has partes, verum ipsos etiam pulmones, adèd ut hinc sæpe gravis oriatur tabes, ea quæ hominem spacio consumit. Si verò in ventrem destillans humor illabitur, appetentiam alias diminuit, alias depravat, ac semper quæcumque assumpta sunt alimenta corrumpit, sæpeque si acris est, ventriculi tunicas erodit, ac

Ovid. 2;
Meta-
morph.
Destil-
lationis
pericula.

diarrhæas movet. Quinetiam longè inferius fidens jejunum intestinum, atque colon afflictat, ipsasque interdum mesenterias convellit. Hæc mala omnia nemo rectius caverit, quam qui caput seu fontem unde ista scaturiunt, ita communit, firmatque, ut excrementa neque gignat, neque jam genita in commemoratas sedes exoneret. Ergo capitis imbecillitas hæc, ut à multis causis, etiam contrariis pendet, ita unam veluti proximam nunquam non consequitur, quæ est proprii caloris imbecillitas. Quippe calor innatus virtutum functionumque Author est, quæ impediri abs quavis intemperie possunt. Itaque solius imbecillitatis CELSUS meminit sine causâ alicujus adjectione. Nam ea qualiscunque demum fuerit, contrariis abolenda est, quemadmodum ipsemet Author superius satis insinuavit, quando calidos dixit refrigerari, calferi frigidos oportere. Tum quarto post hoc volumine luculenter docet, permagni referre, quæ causa dolorem moverit, neque perinde esse, initium morbi calor attulerit, an frigus, aliaqua auxilia urgente calore, alia frigore dominante necessaria esse, videlicet præsentibus morbos sanare nemo potest, qui unde hi sint, ignoret. Proin idem Author alias monuit, ubi causa quoque mali incognita est videre oportere, refrigerantia magis, an calefacientia leniant, & his uti

Capitis
imbecil-
litaris
unica est
propin-
qua cau-
sa.

quæ experimentum approbarit. At verò hîc quæ CELSUS proponit auxilia, hæc imbecillo capiti æque convenientia sunt, quia ingenitum ipsi calorem concoctionis authorem tutantur; quemadmodum paulò post à nostro CELSO docebitur, concoctionem omnibus vitiis succurrere, aliis autem calorem, aliis frigus. Sed illud quoque ante omnia scire convenit, non de iis hominibus Authorem hoc loco agere, quos jam nunc capitis mala premunt (horum enim curatio ad Therapeuticen attinet sanitatis tuendæ professionem excedens) sed quibus absque morbo caput imbecillitate vel fortuita, vel naturali urgetur, sic ut hinc facillimè id ægroget. Ergò ejus incommodi præcautio ipsius roboratio capitis est. Ac roboratur quidem id iis causarum salubrium generibus, quæ quoquomodo calori ejus, tum tutando, tum augendo inferviunt. Illa verò hoc deinceps ordine sequuntur. Ac primum quidem perfricari leviter caput non inutile est, ex quo insitus ipsi calor excitatur, rarefactaque cute, si quæ subtus hac latent superflua transpirant. At verò id fieri non nisi perfecta concoctione oportet, ne cruditas moveatur, quæ caput emissis sursum vaporibus affligat. Ad hæc caput quoque si fieri potest, nunquam veste velandum est. Nam sic cui-

Quæ ca-
put fir-
ment.

Fricatio
lenis.

Caput
imbecil-
lum per
hyemem

minimè
deregen-
sum.

Caput
debile
nun-
quam ad
cutem
raden-
dum, ut
nec one-
randum
nimia
coma.
Luna ca-
piti in-
firmo vi-
tanda.

Luna hu-
mido e-
lemento
domina-
tur.

vis assuefactum aëri, contra omnes ejus injurias duratur. Etsi id tentare faviente bruma parùm tutum est, ac perniciosum quoque, si aliquo jam morbo caput ægrum est. Tum enim undecunque laboratur imbecillitate, morbo, frigore. Atque hac animadversio per graviores etiam æstus necessaria est. Per velationem intelligas oportet, curiosam capitis custodiam multis operimentis indulgentius quæsitam. Nam pileolo id leviter integere non alienum est. Jam verò neque ad cutim tonderi caput expedit, ne capillitii munimine destitutum ad propulsandas cœli injurias, fiat invalidum, tamen æquè prope modum inutile est, id ipsum ingenti pilorum sylvâ fovere, unde superfluum intercipiatur exhalatio. Utile perpetuò est Lunam vitare, ut quæ vim nacta est humores commovendi, atque his loca quæ irradiat, implendi. Quippe hæc antè cæteros planetas humido potissimum elemento dominatur. Nam interpositis temporibus mare modò inflat, modò contrahit, tum menses in mulieribus commovet, ossium medullas quibusdam in bestiis adauget, cruentoque madore aspergit, nonnullis turbato cerebro insanias affert, quos ob id Lunaticos appellamus. Adeò apparet rectè id cecinisse LUCANUM. *Luna suis vicibus Thetin, terrenaque miscet.* Ergo

ut hæc præ cæteris mundi elementis
 aquam magis permovet, ita in hoc nos-
 tro corpusculo seu quodam *μικροκόσμῳ*
 eam partem gravius infestat, quæ reli-
 quis humidior simul & frigidior est, ip-
 sum videlicet cerebrum, quod si per se
 insuper imbecillum est, protinus per as-
 pirantem Lunam multo humido eoque
 perturgente oppletur, id quod eorum
 quoque exempla docent, quibus sub hac
 quiescentibus caput gravatur, & inter-
 dum cruor è naribus manat. Porrò nus-
 quam post cibum progredi, sed quies-
 cere oportet, ne quis inutilis vapor
 ex permoto ventriculo sursum aspiret.
 Jam capillos etiam non alia de causâ in-
 dies pexos esse convenit, quam qua ca-
 put perfricandum proposuimus. Præ-
 ter hæc confert multa quoque ambula-
 tio, tum quia id exercitii genus succos
 minus turbat, tum quia superfluum
 corporis impetum ad inferiora magis
 avertit, nequicquam mentis arcem
 sollicitans. Supra enim ex GALENO de-
 monstravimus, supernæ partis affectus,
 inferiorum exercitatione juvari. Fieri
 verò ista ambulatio sub tecto debet,
 ubi aër & quietior & temperatior est,
 moderatius æstate calens, atque hye-
 me frigens. Sol quoniam caput tum
 incendit, tum excipiendis succorum ha-
 litibus exponit, curiosè vitandus est.
 Ἐγκύκλις enim omnis imbecillo capiti

Dor-
 mienti-
 tibus sub
 Luna ca-
 put gra-
 ve fit, &
 sanguis è
 naribus
 stillat.

Sol infir-
 mo capi-
 ti inimi-
 cus.

Capite
imbecil.
lo unctio
balneis
antefe-
renda
est.

Solum
infirmo
capiti
noxium.

Caput
debile
primum
repida,
dein fri-
gida a-
quā la-
vandum.

fiquid aliud nocentissima est, idque post cibum præcipuè ac vinum, quæ promtissimè id temporis eò subvolant. Modò ostensum est, succorum corporis commotionem infirmo capiti adversari, ex quo conficitur, unctioem potioem balneo hîc esse oportere, ut quæ hæc minus succos exagitat, nec perinde caput vaporibus laceffit. Eadem causa est, quare nunquam ad flammam ungi, rarò ad prunam expediat. Tepescens enim aër ad hæc omnia commodior est, quia minus inflammat. Nec verò alio spectat, quod corpus ubi ad balneas ventum est, nequaquam folio committere tutum sit, sed totum post modicos sudores postque unctioem per caput expediat multa calida aqua duntaxat perfundi, ut sic excrementa transpirent, turbatis quam minimum succis. Post calidæ affusæ usum CELSUS primum tepida, mox frigida aqua per totum corpus irrigat, quo reclusa spiracula defervescente capitis ardore paulatim coëant, idque ne subsequens frigida violenter intrò ruens cerebrum violet. At hac caput diutius cæteris partibus diluendum est, ut insitus ipsi calor ab extraneo frigore intrò fugatus vires ex stipatione colligat, multoque tandem copiosior ad cutim ex alto recurat, quod ut quidem citius eveniat, caput post affusam frigidam aliquandiu perfricæ-

bitur. His ita administratis, caput detergitur, ne qui toti undique comæ inhærescit mador cerebrum frigore tandem afflicter. Novissimè autem eadem pars inungitur, quo fidelius caloris per frigidam aucti substantia intra habitum inclusa teneatur.

Capiti nihil æquè prodest, atque aqua frigida. Itaque is cui hoc infirmum est, per Æstatem id bene largo canali quotidie debet aliquandiu subijcere. Semper autem etiamsi sine balneo unctus est, neque totum corpus refrigerare sustinet, caput tamen aqua frigida perfundere. Sed cùm cæteras partes attingi nolit, demittere id ne ad cervices aqua descendat, eamque, ne quid oculis aliisve partibus noceat, defluentem subinde manibus ad os regerere. Huic modicus ci-

bus necessarius est, quem facile concoquat, isque si jejuni-
 o caput læditur, assumen-
 dus etiam medio die est, si
 non læditur semel potius bibe-
 re huic assidue vinum dilutum
 leve, quam aquam magis ex-
 pediat, ut cum caput gravius
 esse cœperit, sit quò confu-
 giat, eique ex toto, neque
 vinum, neque aqua semper
 utilia sunt, *medicamentum*
utrumque est, cum invicem
 assumitur. Scribere, legere,
 voce contendere, huic opus
 non est, utique post cœnam,
 post quam nec cogitatio qui-
 dem ei satis tuta est, maximè
 tamen vomitus alienus est.

Frigida
 infusa
 cur infir-
 mo capi-
 si utilis,

¶ Aqua frigida ob id capiti imbecil-
 lo prodest, quòd nativi caloris, quem
 prius intrò pepulit, reverberationem

incrementumque efficiat. Inde enim solidis ejus particulis, quibus idem ipse calor inexistit, operationum robur acquiritur. Cæterùm (uti superius admonui) studiosè cavendum est, ne frigida partis virtutem sua vi superet. Sic enim longè hæc fit debilior ad summam frigiditatis intemperiem redacta. Itaque hoc incommodo ut caveatur, præstiterit non nisi æstate caput infirmum frigida lavari. Id enim aëris calore ita præmunitum, facilius elementi gelidi vim refrænât : Confertque hæc ista perfusio (ne quis hunc locum aliqua ex parte claudicare existimet) tam frigido quàm calido capitis affectui. Siquidem huic ascititium calorem extinguit, illi naturalem cogendo adauget, in utroque partem infirmam roborat, & adversus cœli intemperiem omnem communit. Nusquam igitur hoc negligendum auxilium est, adedò ut si quis unctus duntaxat balneo abstinet, etsi corpus nolit, caput tamen frigidis undis irrigare debeat. Jam quod ad cibum attinet, modicè is raroque (si res patitur) gustandus est, ita enim concoquitur exactius, & caput minus effumatione lacescit. Dixi si res ita patitur, affecti ventriculi causa, qui si fortè nimio jejunio bilescat, protinus cibum ipso etiam meridie sumendus est. Levius enim hic concessi alimenti quàm

Frigida
tam fri-
gido,
quàm
calido,
capitis
vitiis o-
pitalatur.

Capite
infirmo-
cibus
parcè ra-
roque
offeren-
dus.

Gal. 6.
sanit.

Ventri-
culus
imbecil-
lus totius
corporis
superflua
recipit.

Quale
vinum
capiti
imbecil-
lo ido-
neum.

Aquæ
potus ca-
piti in-
firmo
utilis.

Vinum
potens
languido
cerebro
inimi-
cum.

negati periculum est. Nempe Authore
GALENO constat ventriculum quavis ex
causa debilem totius venosi generis ex-
cipere immundiciem, quæ si hinc fa-
cile in caput evaporat, non adeo mi-
rum est, maxima inter has partes in-
tercedente sympathya. Potus vinum
dilutum esto ac tenue (Græci *ὕδατος*
id appellant) ne scilicet caput halitu
feriat. Aptissimum puto, fuerit quod
GALENUS 5. loc. affect. proponit, tenue,
album, & modicè adstringens, quale
nostrum fortè Rhenanum est, utique si
non excoctum ardentiore Sole est. Id
enim ventriculum firmat, & caput mi-
nimè lædit. Nihilo hoc incommodior,
imò longè forsan præstantior sincera
esset aqua, nisi hæc melius in ea refer-
varetur tempora, quibus caput jam
ægotare manifestè cœpit: Nimirum ut
sit quo afflictis in rebus confugiatur.
Siquidem frigida vires infrequens usus
auget, propterea quòd insueta omnia,
ut vehementius naturam afficiunt, ita
quas ea contraxit noxas magis efficaci-
ter tollant. Porro vinum meracum ac
potens, quod HIPPOCRATES *ἐνυδής* HO-
MERUS *αἰθέρων* vocat, prorsus inuti-
le est, nam capiti, hoc, si quod aliud,
apprimè grave molestumque est. Quod
scriptio, lectio, cogitatio, & si quæ
similis est negotiosa animi, aut corpo-
ris actio post cibum noceant, ex spiri-

tuum concoctioni destinatum ad mentis arcem raptu contingit, cui incommodo, tum quoque non ægrè congre-
ditur crudi alimenti evaporatio. Cur item vociferatio à cibo officiat in promptu causa est. Nam agitatis præ cordis concoctio ventriculi, quæ summum optat quietem labefactatur, unde statim ipsum caput vaporibus laceffitur. At vomitus nocet, tum propter capitis agitationem, tum sympathiæ causa quæ huic cum ventriculo grandium nervorum interventu, longè maxima est.

Omnis negotiosa actio capiti infirmo inutilis, idque à cibo potissimum

Vomitus debile caput offendit.

CAPUT V.

De his, qui lippitudine, gravedine, destillatione, tonsillisque laborant.

NEque verò his solis quos capitis imbecillitas torquet, usus aquæ frigidæ prodest, sed iis etiam, quos assiduæ lippitudines, gravedines,